

Udhëzues për zbatimin e

QASJES SË BAZUAR NË TË DREJTAT E NJERIUT NË PUNËN E MEDIAVE

Financuar nga
Bashkimi Evropian

Instituti për të drejtat e njeriut

Titulli:

Udhëzues për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në punën e mediave

Titulli original:

Водич за примена на пристапот заснован на човекови права во медиумската работа

Botues:

Instituti për të Drejtat e Njeriut

Për botuesin:

Margarita Caca Nikollovska

Redaktor:

dr. Vesna Stefanovska

Autorë:

Maņço Mitevski

Martina Smilevska-Kçeva

Përktheu:

Vjosa Taipi

Dizajn grafik:

Bisera Atanasovska

Shtypja:

Arcuss Design

Tirazhi:

100 ekzemplarë

Shkup, 2023

Ky publikim është prodhuar me ndihmën e Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është përgjegjësi e vetme e Institutit për të Drejtat e Njeriut dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet si pasqyrim i pikëpamjeve të Bashkimit Evropian.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

342.72/73:316.774(036)

342.72/73:316.774(497.7)(047.31)

MITEVSKI, Maņço

Udhëzues për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në punën e mediave / Maņço Mitevski, Martina Smilevska-Kçeva ; përktheu Vjosa Taipi. - Текст во pdf формат, содржи 30 стр. - Shkup : Instituti për të Drejtat e Njeriut, 2023

Начин на пристапување (URL): <https://ihr.org.mk/al/publikime>. - Фусноти кон текстот. - Наслов преземен од екран. - Опис на изворот на ден 16.10.2023 год.

ISBN 978-608-5032-03-7

1. Smilevska-Kçeva, Martina [автор]

а) Човекови права -- Медиумско известување -- Водичи б) Човекови права -- Медиумско известување -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 61933829

Përmbajtjen

HYRJE	5
1. QASJA E BAZUAR NË TË DREJTAT E NJERIUT	7
Çfarë nënkuptohet me "qasje të bazuar në të drejtat e njeriut"?.....	7
Pse është e rëndësishme për mediat një "qasje e bazuar në të drejtat e njeriut"?.....	8
2. QASJA DHE PARIMET E BAZUARA NË TË DREJTAT E NJERIUT NË RAPORTIMIN MEDIATIK, PËRMES SHEMBUJVE	11
Respektimi i dinjitetit njerëzor.....	11
Liria e shprehjes.....	11
Saktësia dhe drejtësia.....	12
Pëlqim i „Informuar“ (Informed consent).....	13
Privatësia dhe konfidencialiteti.....	13
Mosdiskriminimi dhe inkluzioni.....	14
Raportimi për çështje të ndjeshme.....	14
Llogaridhënia dhe transparenca.....	15
Qasja në informacion.....	15
Përdorimi etik i teknologjisë.....	16
3. GAZETARIA MAQEDONASE: SITUATA, PROBLEMET DHE SFIDAT	17
4. NDIKIMI DHE RËNDËSIA E RAPORTIMIT MEDIATIK	21
5. SHEMBUJ TË SHKELJEVE TË TË DREJTAVE TË NJERIUT NË VENDIN TONË	23
6. UDHËZIME DHE KONKLUZIONE PËR PUNËN E GAZETARËVE NË PËRGJITHËSI, SI DHE NË KONTEKSTIN E TË DREJTAVE TË NJERIUT	26

HYRJE

Ky udhëzues për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në punën e medias duhet të shërbejë si një mjet dhe drejtim i dobishëm për përfshirjen e parimeve të të drejtave të njeriut në informimin publik. Qëllimi i Udhëzuesit është të shërbejë si instrument shpjegues për kapërcimin e atij lloji informacioni, i cili hyn në sferat e stereotipeve dhe paragjykimeve ndaj grupeve të caktuara, përfshirë gratë, fëmijët, personat e moshuar, personat me aftësi të kufizuara, pakicat etnike dhe fetare dhe refugjatët. Prandaj, çdo lajm dhe informacion, veçanërisht në këtë fushë, duhet të hulumtohet tërësisht, të verifikohet dhe të shkruhet në mënyrë profesionale.

Në parim, Udhërrëfyesi synon të shpjegojë se fokusi i raportimit mediatik duhet të vendoset në qendër të problemit dhe të theksojë rolin e shtetit si bartës i detyrës i cili ka detyrimin të sigurojë ushtrimin e të drejtave. Ideja është të theksohet se çdo artikull informativ, hulumtues ose lloj tjetër artikulli duhet t'u përgjigjet pyetjeve kryesore: Çfarë ka ndodhur me njerëzit ose grupin shoqëror që janë në fokus të raportimit, kush janë dhe nëse shkelen të drejtat e tyre themelore të njeriut, dhe cilat janë detyrimet e shtetit? Media dhe gazetarët, së bashku me institucionet dhe sektorin joqeveritar, kanë fuqinë, instrumentet dhe ndikimin tek publiku për të filluar promovimin e një kulture të qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut. Sigurisht, pasi të shfaqin vullnetin e tyre, mund ta zbatojnë këtë qasje në vetvete dhe në punën e tyre.

Gazetaria maqedonase dhe mediat janë në krizë serioze. Jo vetëm kriza financiare, por edhe kriza në politikën editoriale, standardet profesionale, etikën dhe lidhjen me qendrat politike dhe të biznesit të pushtetit. Përmbytja e disa mediave, për një sërë arsye, përdor stereotipe dhe paragjykime dhe cenon rëndë të drejtat e njeriut të individëve, por edhe të grupeve të tëra shoqërore. Gazetarët duan të lexohen dhe të dëgjohen, por, në një numër relativisht të madh, ata vetë nuk duan të lexojnë, të dëgjojnë dhe të argumentojnë shumë, veçanërisht gazetarët që merren me gazetari politike. Rezultat i kësaj është rënia e besimit në mediat – si elektronike ashtu edhe të shtypura, shikueshmëri gjithnjë e më vogël, lexueshmëri, mungesë reklamash, si dhe mungesë e prodhimeve, artikujve dhe hulumtimeve serioze autoriale.

Një problem kryesor në sferën e medias në vend është se si të motivohen gazetarët - në kushtet e rënies së reputacionit dhe besimit të publikut, pagave të ulëta, mundësive të ulëta të avancimit në karrierë, presioneve, si dhe mobingut nga pronarët dhe redaktorët në disa media dhe agresivitetit të partive politike – të punojnë me përkushtim, profesionalisht dhe me përgjegjësi? Meqenëse profesioni i gazetarisë, shoqatat, sindikatat, qeveria, por edhe shoqëria nuk mund t'i zgjidhin këto probleme, gazetarët më të mirë largohen nga profesioni dhe largohen në biznes apo institucione shtetërore.

Për të kuptuar Udhëzuesin dhe për të qenë efektiv, është e nevojshme të theksohet se në proceset dhe ngjarjet aktuale globale në botë, të cilat kanë reflektimet e tyre në vendin tonë, karakteristike sipas ndarjeve të mëdha në shoqëritë, krizat politike, të sigurisë, ekonomike, sociale, migratore, rënia e standardeve etike, lajmet e rreme dhe veçanërisht mungesa në rritje e ndjeshmërisë kanë krijuar një nënprodukt shumë të madh dhe të rrezikshëm, i cili është perceptuar edhe nga organizatat përkatëse botërore që merren me të drejtat e njeriut, që është kërcënimi gjithnjë e më i theksuar për të drejtat individuale të njeriut. Prandaj, marrëdhënia midis botës, si “fshat global”, dhe vendit tonë, si “fshat lokal”, përkatësisht midis gazetarisë botërore dhe asaj maqedonase, është shumë e logjikshme. Në këtë kontekst, mund të shihet justifikimi i maksimës ekologjike “mendo globalisht, vepro lokalisht”, sepse informimi dhe ekologjia kanë një emërues të ngjashëm të përbashkët. Gjegjësisht, ndërsa ekologjia merret me informimin dhe paralajmërimin në kohë për nevojën e mbrojtjes së mjedisit njerëzor, media merret me informimin dhe paralajmërimin në kohë për atë që po ndodh në botë, në mënyrë që të mbrojë shoqëritë, shtetet dhe qytetarët nga disa rreziqe dhe procese retrograde, dhe, më e rëndësishmja, të marrë informacion të saktë dhe të vërtetë, sepse është një nga të drejtat më të rëndësishme të njeriut nga të cilat varen veprimet dhe vendimet e secilit individ.

Gazetarët dhe mediat, çdo ditë, në trajtimin e çdo teme të jetës shoqërore dhe ngjarjeve, në një farë mënyre, pak a shumë, prekin një të drejtë njerëzore. Prandaj, gazetaria është një profesion shumë i ndjeshëm, i përgjegjshëm, i cili, nëse do të kryhet në mënyrë profesionale dhe të ndershme, kërkon shumë njohuri në sfera dhe çështje të ndryshme, që të mos lëndohet, përkatësisht, të respektojë të drejtën njerëzore të secilit.

1.

QASJA E BAZUAR NË TË DREJTAT E NJERIUT

ÇFARË NËNKUPTOHET ME "QASJE TË BAZUAR NË TË DREJTAT E NJERIUT"?

Organizata e Kombeve të Bashkuara (OKB) e përcaktojnë qasjen e bazuar në të drejtat e njeriut (QBDNj) si një *kornizë konceptuale në procesin e zhvillimit të njeriut, e cila bazohet në mënyrë normative në standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe synon në mënyrë operacionale promovimin dhe mbrojtjen e tyre*.¹ Është një mjet metodologjik që synon të operacionalizojë detyrimet që rrjedhin nga instrumentet e të drejtave të njeriut² në rezultate konkrete, ndërsa kështu të sigurojë përfshirjen dhe fuqizimin sistematik të kategorive më të cenueshme.

Nëpërmjet zbatimit të QBDNj-së, në krijimin e politikave publike dhe në programet e zhvillimit, fokusi ndryshon - nga plotësimi i nevojave deri te realizimi i të drejtave. Kjo do të thotë që njerëzit nuk janë përdorues pasivë të shërbimeve, por janë bartës të të drejtave³, dhe mund të kërkojnë realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të tyre nga bartësit e detyrave⁴, të cilët nga ana tjetër duhet të sigurojnë realizimin e tyre. Prandaj, QBDNj ka për qëllim të përfitojë të gjithë qytetarët, por kërkon veprim prioritar për kategoritë më të rrezikuara, pasi të drejtat e tyre njerëzore më së shpeshti mohohen ose mbeten të paplotësuara.

Qasja e bazuar në të drejtat e njeriut mbështetet nga pesë parime kryesore të të drejtave të njeriut:

Pjesëmarrja - të gjithë kanë të drejtë të marrin pjesë në mënyrë aktive në proceset e vendimmarrjes që ndikojnë në gëzimin e të drejtave të tyre.

1 "Frequently Asked Questions on a Human Rights-based Approach to Development Cooperation", Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, стр.15, достапно на: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FAQen.pdf>

2 The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies, OHCHR, достапно на: <https://www.ohchr.org/en/core-international-human-rights-instruments-and-their-monitoring-bodies>

3 Bartësit e të drejtave janë të gjithë njerëzit, në përputhje me Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut.

4 "Bartës të detyrës janë ata persona që kanë një obligim ose detyrë specifike të respektojnë, mbrojnë, promovojnë dhe përmbushin të drejtat e njeriut dhe të përmbahen nga shkeljet e të drejtave të njeriut." Më shumë rreth kësaj teme në Doracakun për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut, nga Goce Kocevski, Maja Atanasova, Natali Petrovska, Darko Avramovski, Ena Bendevska, Maja Stojanoska, Instituti për të Drejtat e Njeriut, në dispozicion në: <https://bit.ly/3HdRo1v>

Llogaridhënia (përgjegjësia) - bartësit e detyrës janë përgjegjës për mos përmbushjen e detyrimeve të tyre ndaj mbajtësve të të drejtave, përmes ekzistencës dhe përdorimit të mjeteve juridike efektive kur ndodh shkelja e të drejtave të njeriut.

Mos diskriminimi dhe barazia - të gjithë personat janë bartës të të drejtave të tyre, pa asnjë lloj diskriminimi. Të gjitha llojet e diskriminimit duhet të ndalohen, parandalohen dhe eliminohen.

Autorizimi - secili ka të drejtë të kërkojë dhe të ushtrojë të drejtat e tij. Individët dhe komunitetet duhet të kuptojnë të drejtat e tyre dhe të marrin pjesë në zhvillimin e politikave që ndikojnë në jetën e tyre.

Ligjshmëria - veprimi duhet të jetë në përputhje me të drejtat ligjore të përcaktuara në ligjet e brendshme dhe ndërkombëtare.

Duke pasur parasysh faktin se qasja e bazuar në të drejtat e njeriut synon të sigurojë politikën, projektet dhe programet që duhet të bazohen në standartet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe të kenë një fokus të fortë mbi të pafavorizuarit⁵, ai gjen zbatim në sektorë të ndryshëm. QBDNj është një mjet i domosdoshëm në krijimin jo vetëm të politikave publike të shteteve, por edhe të programeve zhvillimore të organizatave ndërkombëtare dhe planeve e politikave strategjike të organizatave të shoqërisë civile.

PSE ËSHTË E RËNDËSISHME PËR MEDIAT NJË "QASJE E BAZUAR NË TË DREJTAT E NJERIUT"?

Qasja e bazuar në të drejtat e njeriut është thelbësore për median, sepse ajo mbështet parimet e dinjitetit, barazisë dhe drejtësisë. Përdorimi i tij (dhe zbatimi i duhur) në punën gazetareske ka aftësinë të përfshijë, forcojë dhe promovojë të drejtat e individëve, të formojë opinionin publik dhe të promovojë raportimin etik, duke kontribuar në një shoqëri më gjithëpërfshirëse dhe më të drejtë që respekton të drejtat e të gjithëve. Përmes zbatimit të QBDNj-së në raportimin gazetaresk, qytetarët informohen për problemet reale në shoqëri - për shkeljen e të drejtave dhe mundësitë për zgjidhjen e tyre. E zbatuar me sukses në raportimin gazetaresk, QBDNj-ja rrit ndërgjegjësimin e qytetarëve dhe u tregon atyre se si të kërkojnë dhe ushtrojnë në mënyrë proaktive të drejtat e tyre.

⁵ Universal Values, Principle One: Human Rights-Based Approach, UN Sustainable Development Group, достапно на: <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach>

Në mënyrë më të detajuar, përdorimi i qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në raportimin e mediave mundëson:

Mbrojtjen e të drejtave individuale

Zbatimi i QBDNJ-së siguron që raportimi në media respekton dhe mbron të drejtat themelore të individëve, promovon të drejtën për lirinë e shprehjes, qasjen në informacion, privatësinë dhe mosdiskriminimin. Duke iu përmbytur këtyre parimeve, media kontribuon në ndërtimin e një shoqërie që kupton, vlerëson dhe mbron të drejtat e njeriut.

Promovimi i drejtësisë sociale

Raportimi i medias luan një rol kyç në ekspozimin e shkeljeve të të drejtave të njeriut, padrejtësisë sociale dhe pabarazive. Me miratimin e një qasje të bazuar në të drejtat e njeriut, gazetarët mund të hedhin dritë mbi këto çështje, të rrisin ndërgjegjësimin dhe të inkurajojnë diskutimin dhe veprimin publik. Si rezultat i kësaj mund të ndodhin ndryshime pozitive, llogaridhënie dhe kërkimi i së drejtës.

Përforcimi i zërit të personave të marginalizuar

Raportimi mediatik, i cili përfshin QBDNJ-në, kërkon të paraqesë perspektiva të ndryshme dhe të amplifikojë zërat e komuniteteve të marginalizuara. Kjo ndihmon në luftimin e paragjyqimeve dhe diskriminimit sistematik, duke lejuar që zërat e personave të prekur të dëgjohen me çka kontribuohet në një shoqëri më gjithëpërfshirëse dhe demokratike.

Thirrja në përgjegjësi

Gazetaria ka fuqi t'i mbajë përgjegjës bartësit e pushtetit. Duke u fokusuar në të drejtat e njeriut, raportimi në media mund të ekspozojë keqpërdorimet e pushtetit, korrupsionin dhe padrejtësitë e kryera nga aktorë shtetërorë dhe jo-shtetërorë. Kjo fuqizon individët dhe komunitetet, duke u dhënë atyre një platformë në të cilën do të ndajnë historitë e tyre dhe do të kërkojnë shpengim dhe drejtësi.

Raportimi etik dhe i përgjegjshëm

Një qasje e bazuar në të drejtat e njeriut siguron që raportimi mediatik të kryhet në mënyrë etike dhe të përgjegjshme. Kërkon që gazetarët të kontrollojnë faktet, të raportojnë me saktësi dhe të shmangin sensacionalizmin, stereotipet dhe diskriminimin. Ky raportim ndërton besimin dhe ruan integritetin e profesionit të gazetarit.

Formimi i opinionit publik të informuar

Raportimi në media ndikon në opinionin publik dhe formëson qëndrimet shoqërore. Qasja e bazuar në të drejtat e njeriut siguron që informacioni i paraqitur të jetë i saktë, i balancuar dhe të respektojë të drejtat dhe dinjitetin e individëve. Ndihmon në nxitjen e diskutimit publik të informuar dhe mendimit kritik, ndërsa këto janë thelbësore për një demokraci funksionale.

2.

QASJA DHE PARIMET E BAZUARA NË TË DREJTAT E NJERIUT NË RAPORTIMIN MEDIATIK, PËRMES SHEMBUJVE

RESPEKTIMI I DINJITETIT NJERËZOR

Gjatë formimit të historive dhe raportimeve, gazetarët duhet t'i trajtojnë të gjithë individët me respekt dhe dinjitet, pavarësisht nga origjina, besimet ose rrethanat e tyre. Mbi të gjitha, duhet të shmangin sensacionalizmin, diskriminimin dhe stereotipet gjatë raportimit.

Shembull: Në vitin 2011, një politikan maqedonas, në prani të mediave dhe kamerave (të cilët ishin njoftuar më parë për arrestimin), u arrestua para WC-së, në një parking të një restoranti të famshëm në Shkup. Me qëllim të krijohet perceptim për korrupsion zgjedhor, gjatë arrestimit të tij u shpërndanë para të cilat u gjet tek i dyshuari. Disa media, në vend që të raportonin në mënyrë profesionale dhe të mbrojnë të drejtat e njeriut, të të dyshuarit, i transmetonin incizimet nga arrestimi, u tallën dhe u morën me shpifje. Mediat duhet të raportojnë për ngjarje me interes publik (siç janë aksionet policore dhe procedurat gjyqësore), por gjithashtu kanë detyrimin të respektojnë të drejtat e të dyshuarve ose të pandehurve. Ndër detyrimet më të rëndësishme të mediave, në një raportim të tillë, është të respektohet e drejta e prezumimit të pafajësisë dhe mbrojtja e identitetit të të dyshuarit ose të pandehurit, ku faktet për rastin/ngjarjen do të paraqiten në mënyrë profesionale dhe të paanshme. Për shembull, gjatë raportimit mediatic duhet të përdoren iniciale, në vend të emrit dhe mbiemrit të plotë të të dyshuarit ose të pandehurit, dhe fytyra e tyre nuk duhet të tregohet.

LIRIA E SHPREHJES

Gazetarët dhe mediat duhet të mbrojnë të drejtën e lirisë së shprehjes, si për veten e tyre si gazetarë ashtu edhe për njerëzit që ata intervistojnë ose paraqesin në raportim. Gjatë kësaj, duhet të përpiqen të paraqesin këndvështrime të ndryshme dhe të lejojnë individët të shprehin mendimet e tyre.

Shembull: Në gazetarinë aktuale maqedonase, mbizotëron praktika e ftesës për dialog midis dy individëve, më së shpeshti me pikëpamje të kundërta, në mënyrë që të tregohet balancimi i pikëpamjeve. Më së shpeshti, folësit, së bashku me udhëheqësin, nuk lejojnë që tjetri, i cili mendon ndryshe prej tyre, të shprehet. Praktikisht, ata e masakrojnë me teza të pabazuara, kështu që disa nga bashkëbiseduesit, duke mos dashur të zbresin në nivelin e deklaruar, thjesht heshtin.

Çdo gazetar ka detyrimin të respektojë lirinë e shprehjes së personave që interviston. Kjo mund të bëhet duke i dhënë bashkëbiseduesit hapësirë të shprehet, si dhe duke bërë pyetje që inkurajojnë bashkëbiseduesin të argumentojë dhe shpjegojë pozicionin e tij. Nëse bëhet fjalë për emision debates me bashkëbisedues të shumtë, gazetari duhet të kujdeset për respektimin e standardeve etike dhe në mënyrë proporcionale të lejojë kohë të mjaftueshme për secilin prej bashkëbiseduesve për të shprehur pozicionin e tyre, por edhe për të parandaluar sulmet verbale ose fjalimet e papërshtatshme. Për më tepër, gazetarët duhet të shmangin pyetjet udhëzuese, veçanërisht kur intervistojnë njerëz nga kategoritë e rrezikuara.

SAKTËSIA DHE DREJTËSIA

Gazetarët dhe mediat duhet të përpiqen për saktësi dhe drejtësi më të madhe në raportim. Gjithmonë duhet të konfirmojnë faktet, të kontrollojnë informacionin dhe të shfaqin një pamje të ekuilibruar të temës dhe të sigurojnë që burimet e tyre të jenë të besueshme dhe të larmishme.

Shembull: Vitin e kaluar, në një pikë-kalim kufitar, në kulmin e pushimeve verore, një gazetar telefonon direkt nga vendi i ngjarjes dhe njofton në mënyrë dramatike kolonat kilometrike, si dhe tregon se pritet tre deri në katër orë. Në të njëjtën kohë, ai pyet nëse kjo pritje është rezultat i procesit të "Ballkanit të Hapur"! Bashkëbiseduesit e demantojnë, duke thënë se po presin një ose dy orë, por askush nuk thotë se bëhet fjalë për pritje prej tre ose katër orë. Rrallë kujt prej pushuesve (kryesisht të huaj dhe qytetarë nga Serbia) në atë moment u intereson "Ballkani i Hapur", kështu që ata i japin përgjigje të palogjikshme kësaj pyetjeje të sugjeruar, të cilën gazetari e përfundon me pikëpamjen e tij se ky projekt rajonal nuk do të përmirësojë asgjë për qytetarët.

Raportimi gazetaresk duhet të synojë, të japë një pamje të ekuilibruar rreth temës, duke iu afuar sa më shumë të vërtetës. Raportimi që ka qëllimin e vetëm të promovojë një pikëpamje të veçantë duhet të shmanget.

PËLQIM I „INFORMUAR“ (INFORMED CONSENT)

Gazetarët dhe mediat duhet të kërkojnë pëlqimin e personave që intervistojnë ose përdorin për storjen para se të publikojnë informatat e tyre personale ose fotografite. Por kjo nuk është e mjaftueshme, veçanërisht kur ai pëlqim merret në bazë të informacionit jo të plotë ose të pavërtetë. Në mënyrë që një person të jetë në gjendje të japë pëlqimin "e informuar", gazetari duhet të shpjegojë se si dhe për çfarë qëllimi do të përdoret biseda me të, para se të kërkojë pëlqimin.

Shembull: Një nga problemet e gazetarisë televizive maqedonase është kur tregohet një temë për bashkëbiseduesit, veçanërisht të anketuarit e rastësishtëm, dhe pastaj, bazuar në dy ose tre përgjigje, të nxirren konkluzione dhe perceptime globale për një temë tjetër. Të intervistuarit, përkatësisht të anketuarit, kur shohin se janë manipuluar, ndihen të mashtruar, por e kuptojnë se tashmë është tepër vonë dhe se nuk mund të bëjnë asgjë. Gjatë anketës, qytetarët duhet të informohen për qëllimin e anketës, ku dhe kur do të shfaqet.

Gazetarët duhet të bëjnë pyetje koncize që nuk janë eksplicite ose të paqarta. Nëse shfaqen inserte nga anketat e kryera, duhet pasur kujdes që përgjigjet të shfaqen plotësisht. Nëse analizohen përgjigjet e dhëna, duhet të merren parasysh të gjithë pjesëmarrësit në anketë, si ata që dhanë ashtu edhe ata që refuzuan të japin përgjigje.

PRIVATËSIA DHE KONFIDENCIALITETI

Gazetarët dhe mediat duhet të respektojnë të drejtën e privatësisë së individëve dhe të ruajnë konfidencialitetin kur është e nevojshme. Duhet të marrin pëlqimin e tyre para se të zbulojnë të dhënat personale dhe të mbrojnë identitetin e burimeve të cënueshme ose atyre të ekspozuar në rrezik.

Shembull: Në përgjithësi, mediat të përmbahen nga publikimi i gjendjeve private ose burimeve të informacionit konfidencial, kështu që të nxirren, për shembull, me klisenë e llojit, "na hodhën dokumente në oborr". Por ka edhe media, si dhe gazetarë, të cilët nuk përmbahen, pa pëlqim ose me mashtrime të ndryshme, publikojnë të dhëna dhe identitete të personave të rrezikuar ose personave në rrezik, edhe pse u kanë premtuar liri të plotë dhe diskrecion. Me këtë, gazetarët i ekspozojnë më tej këta individë në rrezik dhe dekurajojnë qytetarët që të bashkëpunojnë me ta në të ardhmen.

MOSDISKRIMINIMI DHE INKLUZIONI

Gazetarët dhe mediat duhet të shmangin gjuhën diskriminuese, paragjykimet ose stereotipet bazuar në faktorë të tillë si raca, etnia, gjinia, feja ose statusi shoqëror. Ato duhet të promovojnë inkluzionin dhe të përfaqësojnë zëra dhe perspektiva të ndryshme në raportimin e tyre.

Shembull: Në vitin 2018, në Timjanik, Negotinë, qeveria njoftoi hapjen e një shtëpie të vogël në grup për fëmijët me nevoja të veçanta nga Enti Special në Demir Kapija. Banorët protestuan për dhjetë ditë kundër hapjes së Shtëpisë, me motivacionin se ata kishin nevojë për një kopësht, jo shtëpi të tillë, por edhe me stereotipin dhe paragjykimin se ata kishin frikë se fëmijët e tyre “nga normalë do të bëheshin jonormalë”!? Megjithatë, pas një sërë bisedash dhe shpjegimesh, u hap shtëpia për grup të vogël, me mbështetjen e banorëve të Timjanikut. Mediat, në momentet e para, nuk ia dolën, vetëm informuan se çfarë po ndodhte, por shpejt luajtën një rol kryesor pozitiv, me shpjegime dhe mbështetje për këtë projekt human.

RAPORTIMI PËR ÇËSHTJE TË NDJESHME

Kur raportojnë për çështje të ndjeshme, gazetarët dhe mediat duhet të përpiqen të raportojnë me ndjeshmëri dhe kujdes, të japin paralajmërimet e duhura dhe, mbi të gjitha, të marrin parasysh ndikimin e mundshëm mbi individët e përfshirë dhe komunitetin më të gjerë.

Shembull: Në Këshillin për Etikë në Mediat të Maqedonisë, në qershor 2023, Shoqata për Pakicat Seksuale dhe Gjinore dhe "QENDRA QUEER" paraqitën ankesë për një deklaratë të publikuar në portal. Në ankesë thuhet se deklarata e publikuar, si dhe emisioni (intervista me një klerik), paraqesin fyerje dhe gënjeshtër në kurriz të komunitetit LGBT dhe përhapin gjuhën e urrejtjes ndaj këtij komuniteti, veçanërisht me deklaratën: “Sapo të kalojë ky ligj, gjëja e parë pas tij është martesë e të njëjtit seks, pastaj birësi i fëmijëve, legalizimi i pedofilisë... Ideologjia e tyre thotë se të gjitha stilet seksuale janë të pranueshme, përfshirë pedofilinë...”.⁶ Fragmenti nga intervista u botua edhe në faqen e FB-së të medias, ndërsa nën të ka pasur një sërë komente nga lexuesit me gjuhë urrejtjeje ndaj anëtarëve të këtij komuniteti. Anëtarët e Komisionit, në diskutimin në lidhje me ankesën, kujtuan pozicionin dhe praktikën gjyqësore të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut në lidhje me mbrojtjen e të drejtave të personave LGBT. Komisioni, me shumicë votash, vendosi se është shkelur neni 10 i Kodit të gazetarëve: “

6 Fragment nga vendimi i Këshillit të Etikës së Medias së Maqedonisë, me rastin e ankesës së paraqitur.

Gazetari nuk do të krijojë ose përpunojë me vetëdije informacion që rrezikon të drejtat ose liritë e njeriut, nuk do të flasë në gjuhën e urrejtjes dhe nuk do të nxisë dhunë dhe diskriminim mbi asnjë bazë (kombëtare, fetare, racore, gjinore, sociale, gjuhësore, orientimi seksual, politike...);⁷ dhe sipas nenit 20 të “Udhëzimeve për Raportimin Etik në Mediat Online”: “Media online do të heqë të gjitha komentet që përmbajnë: nxitje për dhunë ose krime të tjera, gjuhë urrejtjeje, diskriminim, kërcënime dhe forma të tjera të rrezikimit të të drejtave dhe sigurisë së individëve, grupeve, institucioneve, pavarësisht nëse lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me tekstin ose temën e trajtuar në të.”⁸

LLOGARIDHËNIA DHE TRANSPARENCA

Gazetarët dhe mediat duhet të jenë përgjegjës për saktësinë dhe ndikimin e raportimit tuaj. Siguroni mundësi për informacione kthyesë dhe korrigjim të gabimeve.

Shembull: Shpesh në media transmetohet informacion i pasaktë ose gjysmë i vërtetë. Janë të rralla rastet, media ose gazetari që i ka publikuar, vetë t'i kontestojë, demantojë dhe të kërkojë falje, por pritët kërcënim me padi ose vendim gjyqësor, pastaj publikohen kërkimi i faljes dhe demanti, por edhe kjo bëhet në mënyrë formale.

QASJA NË INFORMACION

Gazetarët dhe mediat duhet të përpiqen për qasje në informacion dhe transparencë në çështjet publike. Ata duhet të kërkojnë më shumë burime, të rishikojnë narrativet zyrtare dhe të raportojnë për çështje me interes publik.

Shembull: Pavarësisht deklarimeve publike, transparencja e institucioneve në punën e tyre dhe çështjet e ndjeshme janë në rënie. Në një situatë të tillë, roli i medias është veçanërisht i rëndësishëm kur informon publikun për çështje me interes publik. Rasti i Klinikës së Onkologjisë, i cili u zbulua nga gazetarët në shtator 2023, është një shembull se si mediat duhet të raportojnë për çështje me interes publik dhe si mund të kontribuojnë në një transparencë më të madhe të institucioneve shtetërore.

7 Shoqata e gazetarëve të Maqedonisë “Kodi i Gazetarëve të Maqedonisë”. 2001, në dispozicion në: <https://znm.org.mk/kodeks-na-novinarite-na-makedonija/>

8 Këshilli për etikë në media i Maqedonisë. “Udhëzime për raportimin etik në mediat online”. 2021, në dispozicion në: <https://semm.mk/dokumenti/korisni-resursi/kodeks/850-nasokiza-etichko-izvestuvanje-na-onlajn-mediumite>

PËRDORIMI ETIK I TEKNOLOGJISË

Gazetarët dhe mediat duhet ta përdorin teknologjinë me përgjegjësi dhe etikë gjatë punës së tyre, të respektojnë privatësinë digjitale të individëve dhe të shmangin ngacmimet përmes përdorimit të internetit.

Shembull: Teknologjia po bëhet gjithnjë e më shumë pjesë e jetës sonë të përditshme dhe mund të shërbejë si një mjet shumë i dobishëm si në jetën personale ashtu edhe në atë profesionale. Në punën e medias, teknologjia mund të përdoret për të kontrolluar gramatikën dhe drejtshkrimin e artikujve, për të kontrolluar informacionin, si një mjet kërkimor, për të zhvilluar aftësitë dhe shkathtësitë, për të monitoruar temat dhe problemet aktuale në një shoqëri, për të përdorur qasje më të madhe në deklaratat dhe mendimet e dorës së parë që vetë qytetarët publikojnë në rrjetet sociale, dhe të ngjashme. Megjithatë, teknologjia duhet të përdoret me përgjegjësi dhe etikë në punën gazetareske, që do të thotë se ligji për mbrojtjen e të dhënave personale duhet të respektohet dhe asnjë emër përdoruesi ose imazh i profileve personale nuk duhet të ndahet pa pëlqimin e personave që publikohen. Në veçanti, duhet të merret parasysh nëse përdoren informacione nga profile të hapura apo të mbyllura dhe nëse ato janë profile të personave publikë apo privatë.

3.

GAZETARIA MAQEDONASE: SITUATA, PROBLEMET DHE SFIDAT

Në gazetarinë maqedonase dhe në mediat, pas viteve yjore që kishin pas pavarësisë, në vitet e fundit të shekullit të njëzetë - kur përveç dy mediave kryesore (RTVM dhe NBG "Nova Makedonija"), me mediat e tyre elektronike dhe të shtypura nga sistemi i kaluar, si dhe pesëmbëdhjetë mediat lokale, në skenën publike u shfaqën dhjetëra gazeta të reja ditore dhe gazeta javore, televizione, radio, dhe më vonë portale private. Në tre media të shkruara të asaj kohe me shumë ndikim dhe cilësi me shumicë të pronësisë dhe më vonë me pako të plotë pronësie, hyri gjigandi gjerman i medias VAC, i cili ngriti standardet profesionale dhe financiare në këto media, dhe kjo, në të njëjtën kohë, u bë një nxitje për të tjerët për të fituar përvojë dhe përparim. Maqedonia ishte ndoshta vendi me numrin më të madh të mediave të shkruara dhe elektronike, në proporcion me popullsinë. Mediat kryesore maqedonase citoreshin rregullisht në mediat rajonale dhe shpesh me rëndësi botërore. Mediat lokale dhe gazetaria gjithashtu lulëzuan. Televizionet, radiot, gazetatat dhe portalet funksiononin në të gjitha komunitetet kryesore lokale. Pothuajse çdo media në nivel qendror kishte, me kohë të plotë ose me kohë të pjesshme, një korrespondent të përhershëm dhe disa kishin edhe zyra për korrespondencë.

Me kalimin e kohës, tranzicioni i pafund vazhdoi, situata ndryshoi për keq, ndërsa gazetaria dhe media ranë në çdo aspekt – profesional, me personel, financiar dhe editorial. Problemi kryesor ka qenë dhe vazhdon të jetë mungesa e fondeve në këtë fushë, por shumë më i rëndësishëm është besimi i publikut.

Për shembull, mediat serioze klasike dikur ishin një burim informacioni i përdorur nga mediat dhe portalet më të vogla. Tani është e kundërta, mediat tradicionale dhe klasike shpesh përdorin, pa kontrolluar, lajme (të rreme ose gjysmë të vërteta) nga portalet dhe mediat sociale. Si disa kohë më parë, duke përdorur informacione nga një portal, se, kush e di për të satën herë një kamion ka rënë në shatërvanin në sheshin e qytetit në Shkup, televizione dhe media serioze, pa e kontrolluar lajmin, e raportuan atë lajm si sensacion. Pasi u konstatua shpejt se ishte lajm i rremë, disa media e tërhoqën lajmin, pa kërkuar falje, dhe disa as nuk e bënë atë përpjekje.

Gazetaria dhe mediat në vend po përballen me një absurditet që duhet të shpjegohet nga shoqatat e tyre profesionale, por edhe nga shkenca.

Gjegjësisht, më herët, kur vendi ynë po kalonte sëmundjet e fëmijërisë së demokracisë dhe pasojat e tranzicionit, kur kishte probleme të mëdha me lirinë e shprehjes, mediat kishin qarkullim dhe shikueshmëri më të madhe, që do të thotë se kishte besim. Tani, kur liria e medias dhe liria e shprehjes po përmirësohen, meqë ra fjala, vitin e kaluar vendi përparoi me 19 vende dhe pothuajse u bë lider në rajon në këtë fushë,⁹ por kemi një rënie të profesionalizmit dhe besimit, gjë që reflektohet në përqindjet e vogla të shikueshmërisë së mediave elektronike dhe të shtypura. Ndoshta një pjesë e kësaj është për shkak të keqpërdorimit të lirisë, por edhe për shkak të interesave të ndryshme fitimprurëse të pronarëve dhe redaktorëve. Gjegjësisht, shumica e mediave, në luftën për shikueshmëri dhe lexueshmëri, kanë ulur nivelin e profesionalizmit dhe standardeve të tyre, dhe si pasojë, lexuesit ndalojnë së lexuari dhe shikuar ato media. Kjo do të ndodhë derisa të kuptohet se gazetaria dhe media duhet të jenë të vetëdijshme për pozicionin e tyre dy-dimensional shoqëror: **kanë të drejta dhe mbrojtje ligjore, por gjithashtu kanë detyrime dhe përgjegjësi ligjore.**

Në praktikë, relativisht pak media dhe gazetarë kanë produktet e tyre autoriale gazetareske. Kjo është arsyeja pse ato janë të mbushura me lajme dhe informacione që nuk janë verifikuar plotësisht, dhe disa janë të rreme ose sensacionale (për shembull, një njoftim ose një titull që nuk ka mbulesë në tekst). Në linjën e rezistencës apo interesit më të vogël, lajmet dhe informacionet transmetohen, pa asnjë ndërhyrje, me të njëjtën përmbajtje dhe mesazhe në media të shumta, sikur të jenë porositur dhe shpërndarë nga e njëjta qendër.

Nga ana tjetër, shoqatat, asociacionet profesionale dhe sindikatat e gazetarëve dhe mediave më së shpeshti reagojnë vetëm ndaj sulmeve fizike dhe verbale dhe padive nga gazetarët dhe mediat, gjë që është e mirëpritur, por nuk janë aq të shkathët kur duhet të reagojnë ndaj punës më profesionale, ndaj lajmeve të rreme, ndaj gjysmë të vërtetave dhe ndaj shkeljeve të të drejtave të njeriut nga media dhe gazetarët. Sidomos për shkak se gazetarët në vend kanë zgjidhje solide në Kodin e etikës në përgjithësi, por edhe për marrëdhëniet midis gazetarëve dhe të drejtave të njeriut. Këtu duhet thënë se funksionon edhe Këshilli i Etikës në Media. Në fakt¹⁰, puna gazetareske mediatike është zyrtarisht - ligjërisht, etikisht dhe institucionalisht e mbuluar mirë.

¹¹Ekzistojnë disa parime dhe vlera në Kodin e etikës që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me të drejtat e njeriut:

Gazetari do të respektojë privatësinë e personit, përveç kur kjo është në kundërshtim me interesin publik. Gazetari është i detyruar të respektojë dhimbjen dhe pikëllimin personal;

9 World Press Freedom Index, 2023, <https://rsf.org/en/country/north-macedonia>

10 Këshilli për etikë në media në Maqedoni, <https://www.semm.mk/>

11 Supra note 6.

Mënyra e informimit në rastet e aksidenteve, fatkeqësive natyrore, luftërave, tragjediave familjare, sëmundjeve, çështjeve gjyqësore duhet të jetë i lirë nga sensacionalizmi. Në procedurat gjyqësore duhet të respektohet parimi i prezumimit të pafajësisë, duhet të raportohet për të gjitha palët e involvuara në kontestin dhe të mos sugjerohet akt vendimi gjyqësor;

Gazetari nuk lejohet të intervistojë ose fotografojë fëmijë nën 16 vjeç pa pëlqimin e prindërve ose kujdestarëve, përveç nëse kjo nuk është në përputhje me të drejtat e fëmijës. E njëjta gjë vlen edhe për personat me aftësi të kufizuara, të cilët nuk janë në gjendje të arsyetojnë me vetëdije;

Gazetari nuk do të krijojë ose përpunojë me vetëdije informacione që rrezikojnë të drejtat ose liritë e njeriut, nuk do të flasë gjuhën e urrejtjes dhe nuk do të nxisë dhunë dhe diskriminim mbi asnjë bazë (orientim kombëtar, fetar, racor, gjinor, shoqëror, gjuhësor, seksual, politik...);

Gazetari do t'i përmbahet standardeve të pranuar përgjithësisht shoqërore të mirësjelljes dhe respektit të larmisë etnike, kulturore dhe fetare në Maqedoni.

Për të marrë një pasqyrë të gjendjes së marrëdhënieve mes gazetarëve dhe të drejtave civile, mund të përdoren statistikat e Këshillit për Etikën në Media.¹²

Për shembull, 140 ankesa kanë mbërritur në Komisionin për ankesa të Këshillit në vitin 2020.¹³ Më së shumti ankesa - 127, janë paraqitur për mediat online, 9 janë paraqitur për televizione, për gazetatat/gazetat javore - 2 dhe nga një ankesë për radio dhe për agjenci të lajmeve. Numri më i madh i parashtruesve të ankesave janë qytetarët - 42%, mediat/gazetarët - 29.3%, politikanët, funksionarët, institucionet - 19.2% dhe organizatat dhe shoqatat e shoqërisë civile - 9.2%. Kodi u shkel më së shumti nga publikimi i informacionit të pasaktë dhe të paverifikuar - 67% e ankesave, mosdallimi midis faktit dhe opinionit, midis lajmit dhe komentit - 19.2%, raportimi i njëanshëm dhe i pabalancuar nga proceset politike dhe zgjedhjet - 10.1%, mosrespektimi i privatësisë dhe personalitetit - 7.3%, mos-zbulimi i korigjimit, demantit ose përgjigjes kur u konstatua pasaktësi në informacionin e publikuar - 7.3%, sensacionalizmi në informacionin nga aksidentet, katastrofat, luftërat, sëmundjet, procedurat gjyqësore - 7.3%, gjuha e urrejtjes, nxitja e dhunës, diskriminimi - 5.5%, mungesa e kulturës së fjalës, etikës dhe komunikimi i papërshtatshëm me publikun - 3.6%.

Së fundi, lind pyetja logjike: Pse i kushtohet kaq shumë vëmendje gazetarisë dhe medias dhe qëndrimit të tyre ndaj të drejtave të njeriut? Përgjigja është: Sepse, dhe kjo tregohet nga statistikat dhe shembujt: gjerësia dhe fushëveprimi i punës dhe përgjegjësisë së medias, jo vetëm që janë në vi-

12 Këshilli për etikë në media i Maqedonisë. Informacione statistikore - nga themelimi i Komisionit për ankesa deri më sot), në dispozicion në: <https://complaints.semm.mk/>

13 Informacione të siguruar nga Këshilli i Etikës së Medias së Maqedonisë.

jën e parë të kontaktit midis personales/njeriut dhe të përgjithshmes/shoqërisë, midis të drejtave dhe detyrimeve, por edhe sepse ky kontakt është gjithmonë në prag të të pandërgjegjshmes/nga injoranca ose e vetëdijshmja/e qëllimshme - për të shkelur një të drejtë njerëzore, veçanërisht pasi një nga të drejtat më themelore dhe universale të njeriut është që një person të zbulojë të vërtetën (informacionin e vërtetë dhe të saktë në lidhje me temën që trajtohet në media) – sepse nëse i paraqiten informacione të rreme ose gjysmë të vërteta, shkelet rëndë e drejta e tij për të marrë informacion të vërtetë, në mënyrë që të dijë si të sillet dhe si të veprojë në një situatë të caktuar.

4.

NDIKIMI DHE RËNDËSIA E RAPORTIMIT MEDIATIK

Kur flasim për raportimin e mediave, gjëja më e rëndësishme është ajo që raportojnë, përkatësisht nëse është e saktë, në kohë dhe e bërë në mënyrë profesionale. Gazetaria është një profesion në të cilin lindin vazhdimisht dilema – si të veprohet, nëse duhet vepruar sipas emocionit, dhe gjithashtu për shkak të ndonjë interesi personal në drejtim të problemit që trajtohet ose t'i jepet përparësi interesit më të gjerë shoqëror, përkatësisht fakteve dhe të vërtetës.

Menjëherë duhet thënë se nuk ka receta të veçanta për një qasje ndaj punës mediatike. Megjithatë, disa parime duhet të respektohen. Është themelore, për gjithçka që shkruhet, informohet ose hulumtohet, së pari është e nevojshme të mendohet seriozisht, të bëhet një koncept i prioriteteve dhe veprimt dhe të bëhen pyetjet e duhura. Reflektimi i dytë çon në një pyetje tjetër të rëndësishme: E drejta e pacenueshme e shprehjes së lirë, në mjetet e komunikimit masiv, a nuk do të cenohet të drejtën e një personi tjetër?

Pra, vëmendja duhet të kthehet te rregulli numër një në gazetari, por në përgjithësi edhe në jetën e përditshme: **Beso, por kontrollo!** Pra, kontrolloni informacionin përmes një burimi përkatës, verifikoni të paktën një burim tjetër dhe shkoni personalisht në vendin e ngjarjes. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet gjuhës së shkrimit dhe adresimit, duhet të jetë e qartë, e thjeshtë dhe e kuptueshme për ata të cilëve u drejtohet gazetari, pa fraza dhe mesazhe të panevojshme “midis rreshtave”, në mënyrë që informacioni të mund të kryejë funksionin e tij. Teksti duhet të jetë i ekuilibruar, por jo neutral, që do të thotë të ecësh në vijën e rezistencës më të vogël ndërsa qëndrimi duhet të synojë interesin më të gjerë shoqëror. Ajo për të cilën informohet duhet të jetë e lirë nga emocionet, interesat personale, politike, financiare dhe interesat e tjera, të mos ketë gjuhë të pakulturuar dhe gjuhë të urrejtjes dhe, më e rëndësishmja, të përpunohet profesionalisht nga gazetarët, pa aludimin e një kompleksi inferioriteti, auto-censurës dhe së fundmi kulturës gjithnjë e më të përhapur të frikës.

Dhe një faktor tjetër thelbësor që është karakteristik jo vetëm në kushtet maqedonase - vendosja e një kufiri të qëndrueshëm dhe tolerant midis interesit të pronarëve të mediave, redaktorëve dhe midis profesionalizmit, etikës dhe dinjitetit të gazetarëve. Kjo do të thotë mbrojtje e dinjitetit jo vetëm nga qeveria, siç është tani dhe që është për lëvdatë, sepse jep rezultate, por edhe nga të gjithë faktorët e tjerë të jashtëm – biznesmenë, politikanë, njerëz të fuqishëm lokalë dhe nga mentaliteti i përgjithshëm, dhe së fundi nga pronarët

dhe redaktorët e mediave, nëse kanë kërkesa ose kërkesa të paligjshme që nuk janë në përputhje me interesin më të gjerë shoqëror.

Pavarësisht nëse është i gjithë vendi apo mjediset lokale, duke pasur parasysh karakterin e përzier mbi shumë baza, duhet të theksohen disa stereotipe, paragjykime, situata dhe marrëdhënie specifike me të cilat përballen gazetarët dhe mediat në punën e tyre të përditshme dhe të cilave duhet t'u kushtojnë vëmendje të veçantë. Stereotipet janë të pranishme në disa grupe më të mëdha specifike, kategori të cenueshme, të cilat për këtë arsye kërcënohen me të drejtat themelore të njeriut, siç janë romët, refugjatët, anëtarët e komunitetit LGBT, nënat e vetme, fëmijët në përgjithësi, personat me aftësi të kufizuara dhe personat në rrezik social. Veçanërisht janë shprehur disa stereotipe që, me përdorimin e tyre të shpeshtë, jo vetëm që kërcënojnë bashkëjetesën e qëndrueshme ndër nacionale dhe marrëdhëniet ndërkombëtare tradicionalisht relativisht të mira, por provokojnë kundër-nacionalizëm dhe fyerje. Prandaj, gazetarët duhet të jenë të vëmendshëm ndaj veprimeve të grupeve ekstremiste dhe të mos mbështesin ose tolerojnë gjuhën e tyre të urrejtjes ose nxitjen e dhunës. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet stereotipeve të ndërsjella dhe adresimeve fyese si "kleti shiptari", "kleti kauri", "ciganët", "pederë", "lezbike", "kurva", djegia dhe përdhosja e flamurit shtetëror, etj. Stereotipet e tilla bien ndesh me tendencat moderne të zhvillimit maksimal dhe respektimit të të drejtave të njeriut, barazisë gjinore dhe demokracisë. Në këtë drejtim, ky Udhëzues mund të paraqesë një mjet të dobishëm dhe konsultativ, veçanërisht për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në punën e mediave.

Vëmendje duhet t'u kushtohet gjithmonë të drejtave të njeriut, por edhe të gjitha të drejtave të tjera, veçorive dhe traditave të të tjerëve dhe personave më ndryshe, veçanërisht faktit që ata përcaktohen sipas dëshirës së tyre. Gazetarët dhe mediat gjithmonë duhet të udhëhiqen nga fakti se të gjithë njerëzit janë të barabartë, kështu që të drejtat e tyre themelore, por edhe specifike, të përcaktuara nga institucionet e vlefshme botërore, pavarësisht nëse gazetarët, personalisht, për çfarëdo arsye, nuk pajtohen me ta, duhet të respektohen. Gazetarët dhe mediat, përveç përgjegjësisë së tyre profesionale ndaj fjalës së folur, kanë funksionin fisnik të krijimit të një mjedisi dhe kulture në shoqëri dhe midis qytetarëve për respektimin e të drejtave të njeriut – që do të thotë të drejtat e të gjithëve dhe nga të gjithë, përmes një qasjeje të bazuar në të drejtat e njeriut.

5.

SHEMBUJ TË SHKELJEVE TË TË DREJTAVE TË NJERIUT NË VENDIN TONË

Udhëzuesi për zbatimin e qasjes së bazuar në të drejtat e njeriut në punën e mediave, konceptualisht, bazohet në disa parime të përfshira në disa dokumente që janë në nivelin e OKB-së dhe në veçanti në Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (KEDNJ). Sipas Konventës, çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë e mendimit dhe lirinë për të pranuar dhe dhënë informacion dhe ide pa ndërhyrje nga autoriteti publik dhe pavarësisht kufijve. Ushtrimi i këtyre lirive përfshin detyrime dhe përgjegjësi. Gëzimi i të drejtave dhe lirive duhet të bëhet i mundur pa asnjë diskriminim në bazë të gjinisë, racës, ngjyrës, gjuhës, besimit, mendimit politik ose ndonjë mendimi tjetër, origjinës kombëtare ose shoqërore, përkatësisë në një pakicë nacionale, pozitës materiale, origjinës nga lindja ose ndonjë statusi tjetër shoqëror.

Të udhëhequr nga prizmi i këtyre kritereve, standardeve dhe vlerave, disa shembuj të dalluar do të tregojnë shkeljen masive të të drejtave themelore të njeriut në vend gjatë dekadave të fundit, në të cilën një pjesë e mediave zyrtare relevante maqedonase me koncesione kombëtare – që do të thotë elektronike, të cilat shpërndahen në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut – përkatësisht mediat e shtypura – kanë marrë pjesë aktive.

Mjafton t'i paraqesim si ilustrim: përgjimin masiv, lustrimin, krizën e refugjatëve, ligjet për abort, librat amzë, barazinë gjinore, informacionin e rremë për pandeminë dhe për vaksinat, krizën e energjisë dhe inflacionit dhe përhapjen e euroskepticizmit, mbi të gjitha duke shkelur të drejtën e qytetarëve të pranojnë informacion të vërtetë, jo informacionin e filtruar ose të rremë nga media, por edhe institutin prezumimi i pafajësisë.

Prezumimi i pafajësisë është një nga postulatet themelore të Kushtetutës,¹⁴ domethënë një person i dyshuar ose i akuzuar është i pafajshëm derisa të provohet fajësia përmes procedurave gjyqësore. Në vendin tonë, sapo të publikohet një deklaratë nga policia, prokuroria, një gjyqtar hetues ose Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, në vend të inicialeve, person me fytyrë të mbuluar, siç përcaktohet me ligj, një pjesë e mediave, nëse jo të gjitha, publikojnë emrin dhe mbiemrin e plotë të personit të nda-

¹⁴ Neni 13, Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut 52/1991; 1/1992; 1/1992; 31/1998; 31/1998; 91/2001; 91/2001; 84/2003; 84/2003; 107/2005; 107/2005; 3/2009; 3/2009; 13/2009; 49/2011; 49/2011; 6/2019; 6/2019)

luar, të dyshuar ose të akuzuar, incizojnë fytyrën e tij, duke shkelur kështu të drejtën kushtetuese të prezumimit të pafajësisë.

Në vend, në një periudhë relativisht të gjatë, ka pasur, në dy raste, përgjime masive, ndërsa me këtë është bërë një shkelje masive e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Në rastin e parë "Veshi i Madh", kur janë përgjuar dhjetëra gazetarë, politikanë dhe qytetarë, dhe në rastin e dytë, për të cilin Prokuroria Publike Speciale ka filluar procedimin, janë përgjuar rreth 25.000 qytetarë. Gazetarët dhe mediat, për këto ngjarje, raportuan, për fat të keq, në mënyrë të paanshme dhe joprofesionale, sipas orientimit të tyre politik. Disa i kanë analizuar dhe kritikuar thellësisht këto shkelje masive të të drejtave themelore të njeriut, ndërkaq disa i kanë relativizuar duke u përpjekur t'i banalizojnë.

Shkelje masive të të drejtave të njeriut kanë ndodhur edhe me procesin e lustrimit. Gjatë punës së Komisionit për Verifikimin e Fakteve janë kontrolluar më shumë se 30.000 persona, të cilët në një farë mënyre janë damkosur në mënyrë të padrejtë. Nga numri i madh i deklaratave të verifikuara të personave, janë hapur vetëm 203 lëndë. Janë identifikuar rreth 180 bashkëpunëtorë nga Komisioni, shumica e të cilëve ishin të vdekur, gjë që është ligjërisht dhe moralisht e papranueshme. Edhe pse në këtë rast duhej të respektohej prezumimi i pafajësisë, menjëherë pas shpalljes së vendimeve të Komisionit për Lustrim, me iniciale, emrat dhe mbiemrat e të lustruarve u publikuan pothuajse në të gjitha mediat, madje edhe para se këta persona të informoheshin zyrtarisht se ishin lustruar.

Gjatë krizës së refugjatëve, u përhap lajmi se dhjetëra dhe qindra mijëra refugjatë nga zonat e luftës në Lindjen e Mesme do të mbeteshin përgjithmonë në Maqedoni, se vendi do të islamizohej dhe se refugjatët do t'u merrnin vendet e punës maqedonasve. Edhe pse u theksua se Maqedonia është vetëm vend tranzit, disa media përhapin lajme të rreme se do të çrregullohej struktura etniko-konfesionale e vendit. Koha ka treguar se ishte vetëm propagandë në favor të qëllimeve të caktuara politike.

Shumica e mediave maqedonase, dhe me shumë ndikim në skenën mediatike maqedonase, propaganduan anti-vaksinimin, megjithëse është një tezë joshkencore, duke ekspozuar kundërshtarët e vaksinimit, kështu që në vend kishte një përqindje të madhe të vdekjeve gjatë pandemisë së Covid-19, ndërsa me dozat e nevojshme të vaksinave nuk u vaksinua as gjysma e popullsisë. Gjatë krizës energjetike, pas pushtimit ushtarak të Rusisë në Ukrainën e pavarur, një pjesë e mediave promovonte çdo ditë ekspertë të supozuar të cilët shkaktonin frikë tek qytetarët se nuk do të kishte energji elektrike, do të kishte kufizime të mëdha dhe do të jetë shumë ftohtë nëpër apartamente, gjë që krijoi frikë te qytetarët. Por, rezultoi se këto ishin vetëm lajme të rreme për pikë politike, sepse nuk kishte asnjë ditë të vetme me kufizime të energjisë elektrike në vend. Kjo energji prodhohej nga kapacitetet vendase dhe me çmime më të ulëta për qytetarët.

Lajmet e rreme, shprehur nga aspekti mjekësor, janë bërë një sëmundje kronike në të gjitha shoqëritë, dhe pasojat më të mëdha që ato krijojnë për shoqëritë si tonat – jashtëzakonisht të ndara, me demokraci dhe institucione të pazhvilluara, në të cilat korrupsioni dhe krimi diktojnë proceset, ku të drejtat e njeriut vuajnë më shumë, ndërsa shumica e mediave, me vetëdije ose pa vetëdije, janë të përfshira në mënyrë aktive në to.

6.

UDHËZIME DHE KONKLUZIONE PËR PUNËN E GAZETARËVE NË PËRGGJITHËSI, SI DHE NË KONTEKSTIN E TË DREJTAVE TË NJERIUT

Zbatimi në qasje bazuar në të drejtat e njeriut, garanton se raportimi mediatik i respekton dhe i mbron të drejtat themelore të individëve, promovon të drejtën për lirinë e shprehjes, qasjen në informacion, privatësinë dhe mosdiskriminimin. Gjatë raportimit, gazetarët dhe mediat në përgjithësi duhet t'u përmbahen këtyre parimeve, të kontribuojnë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut, në promovimin e drejtësisë sociale dhe në mbrojtjen e grupeve të marginalizuara të qytetarëve. Në të njëjtën kohë, qëllimi i Udhëzuesit është të theksojë nevojën për llogaridhënie dhe etikë të gazetarëve në raportim, në mënyrë që të formësohet opinioni publik i informuar.

Ky udhëzues, përmes shembujve praktikë, paraqet situatat e kaluara dhe aktuale në gazetari, në aspektin e raportimit mbi tema specifike dhe ofron udhëzime se si gazetarët duhet të përfshijnë qasjen e bazuar në të drejtat e njeriut në punën e tyre të përditshme.

Gjatë vëzhgimit të temës për qasje të bazuar në të drejtat e njeriut në media, duhet të theksohen dy gjëra të rëndësishme. Së pari, gazetarët dhe mediat janë të parët që hasen me proceset dhe zhvillimet botërore dhe lokale dhe për këtë arsye duhet të jenë profesionistë dhe të përgjegjshëm, sepse mënyra se si ata i perceptojnë dhe i përcjellin ato, varet nga mënyra se si publiku do t'i pranojë dhe kuptojë. E dyta, se pothuajse gjithçka që trajton media, në një farë mënyre, drejtpërdrejt ose tërthorazi, prek një të drejtë njerëzore, kështu që gazetarët në punën e tyre duhet të udhëhiqen nga parimet e së vërtetës, lirisë, dinjitetit, barazisë, drejtësisë, përgjegjësisë personale, profesionale dhe sociale. Në këtë kontekst, postulati themelor në qasjen dhe në punën gazetareske duhet të jetë: Qytetarëve t'u thuhet e vërteta. Kjo, megjithëse nuk rregullohet në mënyrë strikte nga shoqatat përkatëse për të drejtat e njeriut, mund të renditet si një nga të drejtat themelore të njeriut: pranimi i informacionit të vërtetë. Dhe, natyrisht, në qasjen e bazuar në të drejtat e njeriut për punëtorët mediatikë, nuk duhet harruar maksima e njerëzve të mençur dhe me përvojë, jo vetëm të gazetarëve: Beso, por edhe kontrollo!

Për më tepër, gazetarët duhet të marrin në konsideratë edhe postulatet e mëposhtme:

Gazetarët dhe mediat janë indi lidhës midis ngjarjeve dhe publikut, domethënë ata i komunikojnë publikut gjithçka që ndodh në botë dhe në vendin tonë (informojnë, hulumtojnë, shpjegojnë, komentojnë, analizojnë, intervistojnë).

Gjithçka që është aktuale në botë dhe në aspektin lokal së pari kalon përmes makinerisë së medias, para se të lëshohet për publikun.

Për momentin, në nivel global dhe lokal, rreziku më i madh për mediat, gazetarët dhe qytetarët është lajmi i rremë pas të cilit qëndrojnë interesat kriminale politike, biznes interese dhe interesat të sigurisë, ndërsa ato u shkaktojnë dëmin më të madh individëve dhe të drejtave të tyre themelore të njeriut.

Besimi i publikut te mediat/gazetari fitohet me profesionalizëm, jo sensacionalizëm, sepse sensacionalizmi është një fenomen që zgjat për një kohë të shkurtër, harrohet shpejt, por mbart me vete pasoja negative, jo vetëm për publikun në përgjithësi, jo vetëm për individët, por në fund të fundit edhe për vetë mediat/gazetarët.

Në një shoqëri jashtëzakonisht të ndarë, siç është ajo maqedonase, gjithçka që bëjnë dhe shkruajnë gazetarët dhe mediat monitorohet në mënyra të ndryshme – për disa është e pranueshme, për të tjerët nuk është e pranueshme. Prandaj, gazetarët dhe mediat, nëse duan të jenë një faktor serioz dhe i besueshëm në skenën mediatike, duhet të balancojnë, të jenë realistë dhe të udhëhiqen nga e vërteta, interesi më i gjerë shoqëror, por edhe interesi specifik dhe të drejtat e njeriut të secilit individ.

Disa nga mediat, në luftën për shikueshmëri dhe lexueshmëri, kanë ulur nivelin e profesionalizmit të tyre dhe kanë braktisur standardet etike, dhe për pasojë, qytetarët ndalojnë leximin dhe shikimin e tyre. Kjo do të ndodhë derisa të kuptohet se gazetaria dhe media duhet të kujdesen për funksionin e tyre dy-dimensional shoqëror: kanë të drejta dhe mbrojtje ligjore, por gjithashtu kanë detyrime dhe përgjegjësi ligjore, veçanërisht kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut.

Në mediat maqedonase, kohët e fundit, mungesa e standardeve profesionale, kulturës politike, etike, por edhe personale dhe trajtimi i barabartë i bashkëbiseduesve është më se i dukshëm. Të gjitha llojet e pikëpamjeve, edhe ato më të rigjide, tolerohen pa asnjë distancim dhe transmetohen lajmet dhe informacionet pa asnjë ndërhyrje në tekst, me të njëjtën përmbajtje dhe mesazhe në media të shumta, sikur të jenë porositur, shkruar dhe shpërndarë nga një qendër. Kjo skemë është korruptuese dhe shkatërron besimin tek media dhe gazetarët.

Liria në përgjithësi, dhe liria e shprehjes, duhet të luftohen dhe mbrohen mbi të gjitha nga vetë gazetarët. Se sa të lirë do të jenë gazetarët varet jo vetëm nga sa do të fitojnë lirinë nga pushteti, por edhe nga sa do të fitojnë lirinë nga pronarët e mediave dhe nga lidhjet e tyre politike dhe të biznesit.

Gazetarët duhet të punojnë sipas standardeve dhe etikës profesionale, veçanërisht nëse bëhet fjalë për të drejtat e njeriut, dhe jo në bazë të emociioneve, subjektivitetit dhe qëllimeve politike.

Gazetarët/mediat duhet të luftojnë për dinjitetin e tyre, siç bëjnë disa nga shoqatat e tyre profesionale, por gjithmonë duhet të kenë parasysh se dinjiteti është një kategori emocionale, të cilën të gjithë e kuptojnë dhe interpretojnë ndryshe. Teza e vërtetë për të cilën ata duhet të luftojnë është: profesionalizmi dhe etika në punë. Dhe këtë, ndryshe nga dinjiteti, askush nuk mund t'ua marrë ose t'ua mohojë.

Maqedonia e Veriut është një vend ku ka shumë diversitete, të cilat gazetarët kanë detyrimin t'i respektojnë kur raportojnë. Gazetarët duhet të jenë të kujdesshëm kur raportojnë dhe/ose përgatisin artikuj mbi tema që përqendrohen në diversitet, në mënyrë që të shmangin promovimin e stereotipeve dhe paragjykimëve, veçanërisht ndaj grupeve të rrezikuara dhe të marginalizuara të qytetarëve.

Në kontekstin e marrëdhënieve ndërkombëtare dhe ndërkonfesionale, por edhe kur shkruhet, përkatësisht kur përpunohen tema nga sfera të ndjeshme shoqërore, është e dobishme të konsultohet një gazetar, redaktor, madje edhe avokat më me përvojë, jo për shkak të frikës, por për shkak të qëndrimit profesional dhe peshës së qëndrimit/fjalës së shprehur. Nëse dikush pyet pse është e nevojshme një marrëdhënie e tillë, përgjigjja është: sepse, lehtë mund të ndodhë që gazetarët/mediat, nga mbrojtësit më të mëdhenj, të luajnë rolin e shkelësve më të mëdhenj të të drejtave të njeriut.

Ndonjëherë kufiri midis interesit më të gjerë publik për të ditur dhe shkeljes së një të drejte të njeriut mund të jetë shumë i vogël, pothuajse i padukshëm. Kjo është arsyeja pse gazetari, ose media, para se të shkruajë diçka, të raportojë ose publikojë, duhet të marrë seriozisht në konsideratë ose të konsultohet me njerëz që kanë më shumë njohuri për lëndën.

Saç është e tmerrshme dhe e rrezikshme për gazetarinë censura nga pushteti, po aq e rrezikshme për gazetarët, por edhe për qytetarët dhe shoqërinë si konsumator - është vetë-censura, si një vendim personal. Vetë-censura shkakton dëme të mëdha si në informacionin real ashtu edhe në gazetarinë si profesion, por gjithashtu përruron një kulturë frike.

Gazetarët dhe mediat kanë funksion dhe përgjegjësi dy-dimensionale. Të drejtat e gazetarëve/mediave mbrohen nga Kushtetuta dhe ligji, por ata kanë përgjegjësi kushtetuese dhe ligjore nëse keqpërdorin atë që si produkt ia plasojnë publikut..

Mediat dhe gazetarët nuk duhet t'i nënshtrohen stereotipeve kur merren me tema të të drejtave të njeriut të grupeve të marginalizuara. Problemi më i madh lind kur hidhen vetëm teza të pambështetura, pa shtjellim, siç ishte shembulli me Ligjin për barazinë gjinore dhe për librat amzë. Ka pasur shumë polemika në lidhje me këtë çështje. Ato bazoheshin në tezën se Ligji për barazi gjinore, për të cilin disa media raportuan se kishte qenë tashmë në procedurë parlamentare - që ishte lajm i rremë, do të prezantonte njëfarë totalitarizmi, do të shfuqizonte martesën si institucion tradicional, do të shkatërronte familjen dhe do të keqpërdoren fëmijët. Ndosh-ta me formulime të tilla nuk ka gjuhë të drejtpërdrejtë të urrejtjes dhe diskriminimit, por ato shkaktojnë frikë, panik, agresion, urrejtje dhe ndjenja të ngjashme midis qytetarëve. Kjo qasje në dukje beninjë, por jashtëzakonisht nxitëse tregon nevojën për të forcuar politikën editoriale në media, në mënyrë që të njihet gjuha e fshehur e urrejtjes, duke hedhur poshtë me vendosmëri informacione të tilla, që mund të sigurohet vetëm me qasje dhe kulturë të bazuar në të drejtat e njeriut.

Ka shumë shembuj për të ilustruar shkeljet e të drejtave të njeriut ose anashkalimin në mediat maqedonase. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, zhvillimi i shoqërisë, demokracisë dhe shtetit duhet të ndjekë procesin e zhvillimit të kulturës së respektimit të të drejtave të njeriut, në përgjithësi në shoqëri dhe midis qytetarëve, por veçanërisht në mediat që paraqesin transmisionin midis ngjarjeve dhe publikut. Kjo sferë, e ngjashme me ekologjinë, përkatësisht jetesë në një mjedis të shëndetshëm, si një nga të drejtat më të rëndësishme të njeriut, u neglizhua në vitet pas pavarësisë. Mediat dhe gazetarët kanë detyrimin ta plotësojnë këtë mungesë duke përruar një kulturë të respektimit të të drejtave të njeriut në punën e tyre, domethënë me zbatim të një qasje bazuar në të drejtat e njeriut, jo vetëm si një prirje botërore, por edhe si akt demokratik, por edhe si një nga kushtet për aderim në Bashkimin Evropian.

Për të realizuar prioritetin- mbrojtjen e të drejtave të njeriut, duhet të ndryshohet narrativi, qasja dhe vullneti i pronarëve të mediave, redaktorëve dhe gazetarëve. Ndjesitë sjellin shikueshmëri, lexueshmëri, pëlqime dhe të ngjashme, ndërsa mbrojtja e të drejtave të njeriut nuk ofron dobi dhe përfitim të tillë. Mediat duhet të fillojnë të formësojnë dhe ndërtojnë një kulturë dhe qasje të bazuar në të drejtat e njeriut. Kjo do të kërkojë, së pari, vullnetin e gazetarëve dhe vetë mediave, së dyti, trajnime, veçanërisht për gazetarët e rinj, por edhe një lëndë të veçantë në fakultetet e gazetarisë. Kultura për një sferë kaq të ndjeshme është e vështirë të krijohet, veçanërisht në shoqëritë tradicionalisht konservatore. Ajo mund të ndërtohet vetëm me përpjekjet e kombinuara të gazetarëve, mediave, organizatave joqeveritare që merren

me këtë fushë, fakulteteve, institucioneve dhe me vullnetin e nevojshëm politik të pushtetit dhe opozitës.

Edhe pse jopopullore, duhet të respektohet rregulli: çdo e drejtë mbart përgjegjësi. Gazetarët nuk mund të ushtrojnë vetëm të drejtën e shprehjes së lirë, pa u mbajtur përgjegjës nëse keqpërdorin të drejtën e tyre dhe shkelin të drejtën e dikujt tjetër. Ligjet duhet të jenë të barabarta për të gjithë, jo vetëm për ata që shkelin ose kufizojnë të drejtën e gazetarëve për shprehje të lirë, por edhe për gazetarët që shkelin të drejtën ose dinjitetin e dikujt me fuqinë e shumëfishuar të medias.

